

INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ
KOMISJA ŚCIGANIA ZBRODNI PRZECIWKO NARODOWI POLSKIEMU
ODDZIAŁ W LUBLINIE
INSTYTUT STUDIÓW POLITYCZNYCH
POLSKIEJ AKADEMII NAUK

MARIUSZ ZAJĄCZKOWSKI

**UKRAIŃSKIE PODZIEMIE
NA LUBELSZCZYŹNIE
W OKRESIE OKUPACJI
NIEMIECKIEJ
1939–1944**

LUBLIN–WARSZAWA 2015

SPIS TREŚCI

Wstęp	9
Rozdział I. Kwestia ukraińska na Lubelszczyźnie (1918–1939)	31
1. Ukraińcy w II Rzeczypospolitej	31
2. Legalne i konspiracyjne formy działalności politycznej Ukraińców w Polsce w dwudziestoleciu międzywojennym	34
3. Ukraińcy i Polacy na Lubelszczyźnie (1918–1939)	43
3.1. Problem odrębności wyznaniowej i etnicznej a stopień świadomości narodowej ludności prawosławnej na terenach nadbużańskich	43
3.2. Pokój brzeski 1918 r. a kwestia przynależności państwowej dawnej guberni chełmskiej	48
3.3. Lubelskie echa wojny polsko-ukraińskiej o Galicję Wschodnią i Wołyń (1918–1919)	49
3.4. W międzywojennym województwie lubelskim	52
4. Ukraińscy nacjonaści i komuniści na Lubelszczyźnie w latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku	64
4.1. Chełmski Okręg OUN	64
4.2. Chełmski Okręg KPZU	67
Rozdział II. Kwestia ukraińska na Lubelszczyźnie (1939–1944)	73
1. Postawy Ukraińców we wrześniu 1939 r.	73
2. Ukraińska dywersja w 1939 r.	76
3. Sytuacja na terenach zajętych przez Armię Czerwoną (1939–1941)	83
4. Ukraińska społeczność w dystrykcie lubelskim GG	87
5. Niemiecka polityka narodowościowa a konflikt polsko-ukraiński na Lubelszczyźnie (1939–1944).	91
5.1. Kwestia ukraińska w polityce władz GG	91
5.2. Niemiecka polityka narodowościowa w dystrykcie lubelskim.	93
5.2.1. Wydarzenia na Lubelszczyźnie w okresie od wiosny 1942 r. do zimy 1942/1943 r. a polsko-ukraiński spór o genezę zbrodni wołyńskiej 1943 r.	93
5.2.2. Obraz działalności komunistycznych grup zbrojnych w dystrykcie lubelskim (wiosna 1942 r.–zima 1942/1943 r.) w świetle dokumentów polskich i ukraińskich	103
5.2.3. „Drobne” prowokacje, czyli polsko-ukraińska „wojna wywiadów” na Lubelszczyźnie	108

5.2.4. „Wielka” prowokacja niemiecka, czyli ukraiński wątek akcji kolonizacyjnej na Zamojszczyźnie (1942–1943)	110
5.2.5. Postawy ludności polskiej i ukraińskiej w okresie „Aktion in Zamosc”.	119
6. Powstanie i działalność UCK w GG z uwzględnieniem sytuacji w dystrykcie lubelskim	123
7. Problem kolaboracji UCK z Niemcami	136
8. Kościół prawosławny w dystrykcie lubelskim	140
Rozdział III. Ukraińskie podziemie na południowo-wschodnich ziemiach II RP okupowanych przez Niemcy (1939–1944)	
1. Sytuacja w OUN (1939–1942)	149
2. Powstanie i główne kierunki działalności Służby Bezpieczeństwa OUN-B w okresie okupacji niemieckiej (1940–1944)	158
3. Powstanie i pierwszy okres działalności UPA na terytorium RkU i Ukraińskiej Samoobrony Ludowej w GG (1943–1944)	162
3.1. „Antypolska akcja” OUN-B i UPA na Wołyniu i w Galicji Wschodniej	165
3.2. Ukraińskie podziemie a sowiecka partyzantka	171
3.3. Banderowcy a Niemcy	172
4. Rozwój organizacyjny i struktura banderowskiego podziemia w dystrykcie lubelskim GG (jesień 1939 r. – zima 1943/1944 r.)	174
4.1. Chełmski Okręg (Obwód) OUN-B	174
4.2. Lubaczowski Powiat OUN-B	180
4.3. Próby zbliżenia między AK a OUN-B na Lubelszczyźnie w 1942 r.	181
4.4. Bojówki OUN-B (wiosna 1943 r. – zima 1943/1944 r.)	186
4.5. Pierwsze oddziały UPA (zima 1943/1944 r. – wiosna 1944 r.)	189
4.5.1. Chełmska sotnia UPA „Jahody”	189
4.5.2. Lubaczowska sotnia UPA „Zalizniaka”.	190
Rozdział IV. Ukraińcy w służbie niemieckiej oraz w innych niż OUN-B organizacjach konspiracyjnych w dystrykcie lubelskim GG (1939–1944). Zarys problematyki	
1. Ukraińskie formacje policyjne, wartownicze i wojskowe w służbie niemieckiej	194
1.1. Ukraińska Policja Pomocnicza	194
1.2. „Ludzie z Trawnik”. Sprawa SS-Wachmannschaften „Chołmszczyna”.	198
1.3. Grupa bojowa „Beyersdorff” dywizji SS „Galizien”, 5. pułk policji SS, Ukraiński (Wołyński) Legion Samoobrony	202
2. Chełmski Legion Samoobrony (wiosna 1942 r. – lato 1944 r.)	206
3. Ukraińcy i Polacy pochodzenia ukraińskiego w polskim podziemiu komunistycznym i sowieckiej partyzantce.	214
3.1. Pierwsze komunistyczne organizacje konspiracyjne oraz grupy i oddziały partyzanckie (jesień 1941 r. – lato 1942 r.)	214
3.2. Ukraińcy i Polacy pochodzenia ukraińskiego w PPR i jej oddziałach zbrojnych (wiosna 1942 r. – lato 1944 r.)	221
3.3. Ukraińcy i Polacy pochodzenia ukraińskiego w rajdowych oddziałach i zgrupowaniach partyzantki sowieckiej (lato 1943 r. – lato 1944 r.)	227
4. Problem obecności Ukraińców i Polaków pochodzenia ukraińskiego w ZWZ-AK i BCh	230

Rozdział V. Od „Ukraineraktion” do „rewolucji hrubieszowskiej”. Konflikt polsko-ukraiński w dystrykcie lubelskim (styczeń 1943 r. – marzec 1944 r.)	237
1. Przyczyny i charakter antyukraińskich wystąpień polskiego podziemia (styczeń 1943 r. – luty 1944 r.)	237
1.1. W cieniu „Ukraineraktion” (styczeń – maj 1943 r.)	237
1.2. Następstwa operacji „Werwolf”. Rozkaz Komendy Sił Zbrojnych w Kraju z 4 sierpnia 1943 r. i jego konsekwencje dla Ukraińców z Lubelszczyzny . . .	246
1.3. Echa zbrodni wołyńskiej jako katalizator konfliktu polsko-ukraińskiego w dystrykcie lubelskim	256
1.4. Eskalacja konfliktu polsko-ukraińskiego na Lubelszczyźnie (wrzesień 1943 r. – luty/marzec 1944 r.)	262
1.4.1. Zwiastun „antypolskiej akcji” na Chełmszczyźnie. Pierwsze napady (wrzesień – grudzień 1943 r.)	262
1.4.2. „Antypolska akcja” na Chełmszczyźnie. Początek (styczeń – luty/marzec 1944 r.)	268
1.4.3. Wzmoczenie polskich akcji odwetowych wobec Ukraińców w Hrubieszowskim (październik 1943 r. – luty/marzec 1944 r.)	273
1.4.4. Pierwsze starcia zbrojne AK i BCh z UNS	280
2. „Rewolucja hrubieszowska” (marzec 1944 r.)	282
2.1. Motywy nasilenia polskiego odwetu w Hrubieszowskim w marcu 1944 r.	285
2.2. Główne cele i charakter akcji odwetowej z 10 marca 1944 r.	288
2.3. „Zaczyna się dzień sądu i zemsty...” 10 marca 1944 r. Próba rekonstrukcji wydarzeń	291
2.3.1. Siły ukraińskie	291
2.3.2. Siły i koncentracja polskich oddziałów	293
2.3.3. Przebieg akcji na Sahryń, Szychowice i Łasków w świetle polskich i ukraińskich relacji, wspomnień, dokumentów.	294
2.4. Rozmiary polskiego odwetu	302
2.5. Ukraińska odpowiedź	308
Rozdział VI. Przebieg „antypolskiej akcji” OUN-B i UPA oraz polsko-ukraińskiej wojny partyzanckiej w południowej części dystryktu lubelskiego (zima 1943/1944 r. – lato 1944 r.)	313
1. Nasilające się antypolskie wystąpienia na Chełmszczyźnie. Czas decyzji – rozkaz nr 6/44 KP OUN-B na ZUZ (luty–marzec 1944 r.)	313
2. Kulminacja „antypolskiej akcji” na Chełmszczyźnie (kwiecień 1944 r.)	319
3. Powołanie Chełmskiego Podobwodu OUN-B i Zjednoczonego Chełmskiego Frontu UPA (kwiecień 1944 r.)	323
4. Działalność chełmskiego podobwodowego referatu SB (wiosna 1944 r.)	325
5. Przebieg kulminacyjnej fazy „antypolskiej akcji” i walk między AK a UNS–UPA na froncie polsko-ukraińskiej wojny partyzanckiej na Chełmszczyźnie (kwiecień – lipiec 1944 r.)	327
5.1. Siły ukraińskie i polskie	327
5.2. Ukraińska akcja zaczepna (5 kwietnia 1944 r.)	330
5.3. Uderzenie sił Zjednoczonego Chełmskiego Frontu UPA. Bitwa pod Posadowem (9 kwietnia 1944 r.) i jej konsekwencje dla strony polskiej . .	335

5.4. Antypolskie wystąpienia ukraińskiej partyzantki na pograniczu dystryktów lubelskiego i Galicja (kwiecień 1944 r.)	344
5.5. Sytuacja na polsko-ukraińskim froncie na przełomie kwietnia i maja 1944 r.	346
5.6. Wznowienie walk polsko-ukraińskich w maju 1944 r.	351
5.7. Bitwa o Narol (21 maja 1944 r.)	358
5.8. Polska akcja zaczepna (2 czerwca 1944 r.)	364
5.9. Ostatnie starcia i zbrodnie (czerwiec – początek lipca 1944 r.)	373
6. Bilans konfliktu polsko-ukraińskiego w dystrykcie lubelskim (1943–1944). Straty osobowe, materialne, <i>exodus</i> ludności.	377
7. Stanowisko PPR i jej oddziałów zbrojnych wobec konfliktu polsko-ukraińskiego na Lubelszczyźnie (1943–1944).	381
8. Sowiecka partyzantka a ukraińscy i polscy „nacionaliści” oraz ich zaplecze społeczne w okresie walk narodowościowych i czystek etnicznych w dystrykcie lubelskim	386
8.1. Postawa wobec OUN-B i UPA.	386
8.2. Relacje z AK i BCh.	388
8.3. Stosunek do miejscowej ludności ukraińskiej i polskiej.	396
Rozdział VII. Ukraińskie podziemie w walce z Sowietami i Niemcami w południowej części dystryktu lubelskiego w końcowym okresie okupacji niemieckiej (wiosna–lato 1944 r.).	
1. Starcia UNS–UPA z partyzantką sowiecką	401
2. Starcia ukraińskiej partyzantki z Niemcami.	410
3. Położenie banderowskiego podziemia w okresie letniej ofensywy Armii Czerwonej na froncie wschodnim (druga połowa lipca 1944 r.).	417
Zakończenie – Fakty i interpretacje	425
Wykaz skrótów	447
Bibliografia	451
Indeks osób	471
Indeks nazw geograficznych	485